

УДК 347.73

Ніщимна Світлана Олексіївна –

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби України*

Svitlana O. Neshchimna –

*doctor of juridical sciences, professor,
head of administrative, civil and commercial law and process department,
Academy of the State Penitentiary Service of Ukraine
(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine)*

Зарубіжний досвід державного кредитування

Стаття присвячена вивченню досвіду фінансово-правового регулювання відносин, що виникають у процесі здійснення зарубіжними країнами державного кредитування. Висвітлено основні позиції щодо особливостей здійснення державного кредитування будівництва житла, здобуття вищої освіти, підтримки аграрного сектору в економічно розвинених країнах.

Ключові слова: *правове регулювання, державне кредитування, здобуття вищої освіти, житлове будівництво, аграрний сектор.*

Статья посвящена изучению опыта финансово-правового регулирования отношений, возникающих в процессе осуществления зарубежными странами государственного кредитования. Освящены основные позиции, касающиеся особенностей осуществления государственного кредитования строительства жилья, получения высшего образования, поддержки аграрного сектора в экономически развитых странах.

Ключевые слова: *правовое регулирование, государственное кредитование, получение высшего образования, жилищное строительство, аграрный сектор.*

S.O. Nishchymna Foreign Experience of Governmental Loans

The article researches financial and legal regulation of relations which arise during governmental loans in foreign countries. The main proposals to the peculiarities of governmental loans for the construction of accommodation, obtaining of higher education, and support of agricultural sector in the developed countries have been presented.

Ukraine has repeatedly declared about its direction towards a developed European country. This desire should be supported by the study of international experience and understanding of modern trends for introduction of successful mechanisms in its own practice.

To support important specialties which are important for the governmental policy and to ensure a stable economic development many foreign countries introduced the system of financial support for high school graduates and students from the governments, universities, charity funds etc.

The, so called, money saving technology for construction is considered to be the cheapest technology for financing construction of accommodation in the world. It is common in Germany, France and implemented in some Eastern European countries such as Poland, Hungary and Slovakia.

Most developed countries spend significant financial resources for governmental loans of agricultural sector because it is one of the priorities in the economic policy of the state and is a necessary condition of agricultural market policy.

International experience proves that developed countries provide significant governmental loans of agricultural sector. Great Britain, Germany, France, Italy and Belgium are the countries with the biggest share of borrowed costs in agricultural capital.

Agricultural policy of the state should be aimed, on the one hand, at restoring production technological

potential of agricultural complex based on the modern technologies, on the other hand, at ensuring stability of agriculture.

Ukraine should actively use achievements of foreign countries, actively implement best practices of governmental loans. Relations arising out of governmental loans are budgetary because provision of a loan or payment of rates under banking loans can be carried out from the government funds in accordance with the norms stipulated by the relevant legislation.

Keywords: legal regulation, governmental loans, obtaining of higher education, construction of accommodation, agricultural sector.

Постановка проблеми. Суспільні відносини, що виникають з приводу державного кредитування є невід’ємним елементом сучасної економіки. Побудова незалежної, економічно розвинутої держави вимагає негайного та досконалого врегулювання відносин, що виникають у процесі державного кредитування. Ця потреба зумовлена часом та підтверджується позитивним досвідом державного кредитування як в Україні, так і в інших державах. Тисячі громадян України за його допомогою отримують можливість здобути вищу освіту, жити в належних умовах, будувати власні будинки та розвивати сільське господарство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню проблем державного кредитування різних сфер життєдіяльності суспільства, нажалі, приділяється небагато уваги. Фундаментальних досліджень майже не існує. Вивченням практики державного кредитування країн із розвинутою економікою присвячені роботи С. Зарецької, Е. Каверина, М. Корабейнікова, М. Корецького, І. Кузьміна, Р. Кучукова, Д. Олійника, К. Піплз, С. Присяжнюка, А. Сагайдана, А. Соміка, С. Степаненко та інших, які досліджують загальні тенденції та особливості державного регулювання сільськогосподарського виробництва в цих країнах [1-12].

Теоретичну основу дослідження складають праці фахівців із теорії держави і права, фінансового права та інших галузевих правових наук: К. С. Бельського, Л. К. Воронової, В. О. Котюка, М. П. Кучерявенка, Т. А. Латковської, О. П. Орлюк, Н. Ю. Пришви, Ю. А. Ровінського, Л. А. Савченка, С. Д. Ципкіна, Г. Ф. Шершеневича, Л. С. Явича та інших.

Невирішені раніше проблеми. Україна неодноразово заявляла про курс на становлення розвинутої європейської держави. Таке прагнення неминуче супроводжується

вивченням закордонного досвіду та розумінням сучасних тенденцій для впровадження успішних механізмів у власну практику.

Мета. Метою дослідження є вивчення досвіду фінансово-правового регулювання відносин, що виникають у процесі здійснення зарубіжними країнами державного кредитування.

Виклад основного матеріалу. В Україні декілька років поспіль існувала програма доступного житла, яка передбачала доступ до довгострокових та дешевих житлових позик. Наразі, ринок житла є досить обмеженим та потребує додаткових механізмів залучення інвестицій у житлове будівництво. Досвід країн східної Європи (Словаччина, Чехія, Угорщина) показує, що досить ефективним було впровадження системи ощадно-позикових установ (ОПУ) як початкового етапу формування механізмів житлового кредитування.

На відміну від класичного іпотечного банківського кредитування, яке розраховане на середній клас, система ощадно-позикових установ придатніша для категорії громадян із низьким та середнім рівнем доходів, яких у нашій країні більшість і для яких ця система має низку переваг. Комплексна державна підтримка правового і фінансового регулювання діяльності системи ОПУ, надання державних гарантій, податкових пільг та субсидій забезпечує її ефективне функціонування. І хоча навіть розвинена система ощадно-позикових установ не в змозі замінити іпотечне кредитування, вона спроможна ефективно його доповнювати [13, с. 23-24].

Іншою формою вирішення житлової проблеми для населення у більшості країн світу є придбання житла в кредит. З досвіду зарубіжних країн у житловому фінансуванні можна виділити два напрямки: кредитування будівництва житла та довгострокове іпотечне кредитування купівлі житла населенням [14, с. 21].

Досвід фінансування будівництва житла у США, Англії, Німеччині та Франції свідчить про те, що в цих державах існують різноманітні спеціалізовані фінансові інститути: будівельно-ощадні, іпотечні компанії, інвестиційні банки, кредитні спілки.

Крім того, варто виділити кілька фінансових технологій: будівельні заощадження, іпотечне кредитування, поєднання цих механізмів у державному та приватному фінансуванні.

У цих країнах держава володіє і дієвими ринковими інструментами державного регулювання інвестиційних процесів. Це відбувається завдяки використанню державних та напівдержавних фінансових інститутів.

Наприклад, в США та Канаді для купівлі житла сплачується перший внесок та плата за оформлення угоди. Інша частина оплати здійснюється за рахунок банківського кредиту. Розмір першого внеску – 5% вартості житла. Кредит видається на строк до 25 років із виплатою від 6,5% річних за кредит [14, с. 22].

У Данії існує система іпотечного кредитування. При купівлі нерухомості виплачується 5-7% вартості, а інша сума надається під 7-9% річних до 30 років. Для отримання такого житлового кредиту треба мати певну кредитну історію або гарантії (місячний бюджет, стабільний дохід протягом останніх 3 місяців, відсутність інших великих боргів) [14, с. 22].

Нині найдешевшою технологією фінансування будівництва житла у світі вважається, так звана, технологія будівельних заощаджень. Вона поширена у Німеччині, Франції, запроваджена у деяких східноєвропейських країнах (Польщі, Угорщині, Словаччині). Також впровадження такої системи планується в Китаї і Індії.

Цікавим є і досвід державного фінансування та кредитування освіти зарубіжних країн. Система вищої освіти у Великобританії складається із університетів і коледжів, які утримуються за рахунок фінансування від промисловості та з прямих урядових джерел. Законом «Про вищу освіту» головну роль у її забезпеченні відведено Раді фінансування вищої освіти, що дає відповідні рекомендації Державному секретареві Великобританії з освіти, а також розподіляє державні кошти на

фінансування університетів і коледжів. Фактично взято курс на колегіальний принцип асигнування освітніх закладів [15].

Вища освіта у навчальних закладах Великобританії є платною. Університети й коледжі мають економічну самостійність, що дозволяє на свій розсуд пропонувати спектр спеціальностей, визначати найбільш рентабельні та орієнтуватися на потреби та інтереси абітурієнтів.

Для підтримки важливих для державної політики спеціальностей та забезпечення сталого економічного розвитку, запроваджена система надання вступникам одноразової матеріальної допомоги. Міністерство освіти Великобританії з вересня 1990 року активно розвиває цю систему позичок, яка спирається на визначенні матеріального становища, житлових умов претендента та його батьків. Так звані освітні позички надаються студентам на безоплатній основі, але з умовою їх повернення, як правило, під час навчання. Органами, уповноваженими здійснювати діяльність, спрямовану на підтримку здобуття вищої освіти у Великобританії визначено місцеві відділи освіти при муніципалітетах.

Крім того, існують потужні програми підтримки талановитих студентів з боку наукових, благодійних, місцевих та міжнародних організацій. Окремі університети надають допомогу або винагороду за високі успіхи у навчанні.

Скандинавія кардинально відрізняється від організації отримання вищої освіти у Великобританії. У цих країнах вища освіта переважно є безкоштовною.

У Швеції, Фінляндії та Норвегії існує розгалужена система державних програм, які гарантують отримання рівного доступу до кредитів на здобуття вищої освіти. Крім того, державою гарантується право на отримання студентами додаткових стипендій [14].

У Норвегії компенсація студентам сукупних витрат на освіту здійснюється Державним фондом освітніх кредитів. Кредит надається на 20 років і може бути частково виплачений навчальним закладом, що забезпечується завдяки механізму реалізації фінансової та інституціональної автономії вищих освітніх закладів [14].

У Сполучених Штатах Америки запроваджений дещо інший, диференційований, підхід до системи підтримки освітянських програм. Державою визначено три основні види освітнього кредиту: федеральний студентський, батьківський і приватний.

Основна різниця між цими видами кредитів полягає у визначенні суб'єкта, на ім'я якого буде оформлений кредит. Так, суб'єктами (кредитоотримувачами, боржниками) виступають: студенти або батьки. У разі, коли студент повністю знаходиться на утриманні батьків, видається так званий батьківський кредит. Його вартість має відповідати вартості навчання. Міністерство освіти США пропонує низку програм фінансової допомоги студентам, розмір якої орієнтується на загальний обсяг плати за навчання і дохід сім'ї, від розміру якого залежить внесок студента. Приватний кредит використовується у випадку необхідності відшкодування різниці між реальною вартістю навчання та урядовою позикою [14].

Незважаючи на широкий спектр пропозицій надання фінансової підтримки на освітні послуги, найбільш поширеним видом кредитування в США є урядові програми. До них належать:

- федеральні гранти Пелла (орієнтовані на студентів із родин, що мають низькі доходи);
- федеральна програма «праця – навчання» (зазвичай студенти, які беруть у ній участь, одержують вищу освіту і працюють);
- федеральні Перкінсівські позички (довгострокові, низькопроцентні позички для тих, хто може мати труднощі в одержанні комерційних позичок);
- державні стимулюючі студентські гранти (партнерська програма між штатами та федеральним урядом з метою надання грантів студентам із незаможних сімей);
- федеральна програма прямих позичок Вільяма Форда;
- програма федеральних позичок на сімейну допомогу [14].

Найбільш затребуваною є «Національна програма прямого кредитування студентів», яка передбачає надання освітніх позичок під 5%, які сплачуються боржником після закінчення навчального закладу.

Дуже популярними серед претендентів на здобуття вищої освіти також є Програма

об'єднання навчання у коледжі з працею і Програма надання студентам гарантованих кредитів. Програма поєднання навчання та праці має на меті забезпечити працевлаштування студентів, які мають потребу в заробітку для погашення кредиту. Програма надання студентам гарантованих кредитів передбачає, що студент має право отримати кошти під низькі проценти у комерційних банках за умови страхування позичок в органах влади штату. Крім того, такі позички підлягають наступному страхуванню у федеральному уряді. Відповідно, така схема страхування покладає обов'язок сплати відповідних процентів протягом навчання на федеральний уряд.

Найбільшими учасниками ринку освітнього кредитування США є *SallieMae*, *CollegeLoanCorporation*, *Citibank*, *BankOne*, обіг кожної з яких досягає десятків мільйонів доларів [16, с. 321].

Більшість розвинутих країн витрачає значні фінансові ресурси на кредитування аграрного сектору. Оскільки вважається, що агропромисловий комплекс є одним із пріоритетних напрямків економічної політики держави та є необхідною умовою аграрної політики в ринкових умовах.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що кредитування аграрного сектору економіки розвинутих країн здійснюється у значних обсягах. До числа країн з найвищою питомою вагою позичкових коштів в аграрному капіталі належить Англія і Німеччина – близько 50%, Франція – понад 40%, Італія і Бельгія – більш як 30%. У країнах Європейського Союзу 40% господарств знаходяться в повній залежності від залучення позичкових коштів і лише 25% фермерських господарств не використовують банківські кредити [17, с. 12].

У цих державах аграрним підприємствам пропонують широкий вибір джерел кредитування. Однак їх об'єднує те, що фермерам завжди пропонують пільгові кредити в межах державних програм.

Пільгове кредитування агропромислового комплексу здійснюється з метою забезпечення оптимальних умов виробництва для господарств, які не можуть фінансуватися за рахунок власних коштів або залученого на загальних умовах капіталу. Пільги, як правило, надаються в рамках цільових програм, які відображають пріоритети

державної політики. Так, п'ята частина обсягу середньо- та довготермінових кредитів рентного банку ФРН фінансується на пільгових умовах за програмами «Сільське господарство», «Молоді фермери», «Оновлення села», а також у рамках «Державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств» [3, с. 4].

Основним принципом пільгового кредитування є часткова компенсація діючої процентної ставки з бюджетних коштів. Особливістю є те, що механізм застосування пільгових кредитів змінюється залежно від конкретних умов. Зокрема, в Австрії розміри пільгової ставки кредиту та бюджетної компенсації знаходяться у прямій залежності від процентної ставки банку, а у Франції – пільгова ставка фіксована.

Французьким фермерам надається шість пільгових кредитів з процентною ставкою в залежності від виду кредиту від 3,75 до 8,25% річних із строком погашення 7-12 років для несприятливих природно-економічних зон та 5-9 років для інших районів [3, с. 4].

Для фермерів ФРН, що є учасниками Програми інвестиційного стимулювання та Загальної програми аграрних кредитів, пільгове кредитування здійснюється у вигляді позик з 1% річних або шляхом зниження позичкового процента діючих кредитів на 4-7% [3, с. 4].

Пільгове кредитування охоплює всі види сільськогосподарської діяльності, стимулюючи розвиток найбільш перспективних галузей та пріоритетних напрямків. Так, в Австрії до 40% загальної суми пільгового кредиту використовується на вдосконалення організаційної структури ферм, 27% - на будівництво та реконструкцію житлових та господарських будівель, 12% - на механізацію сільськогосподарського виробництва, 5% - на сприяння реалізації продукції [3, с. 5].

У Данії передбачено надання державних гарантій фермерам на їхні позички та пільгові кредити молодим фермерам, що купили власне господарство [5, с. 73].

У розвинутих країнах державна політика щодо кредитування фермерського господарства змінюється з огляду на потреби поточної економічної політики. Більші пільги надаються новоствореним господарствам, фермерам, які запроваджують новітні технології та кооперативним організаціям. Важливе місце в

кредитній системі західних країн посідають кооперативні банки, які вперше розпочали функціонувати в Німеччині у вигляді позичково-ощадних сільських кооперативів.

В Японії провідну роль у забезпеченні платоспроможності сільгосптоваровиробників відіграє кредитно-фінансова політика держави, яка складається з таких елементів:

- довгострокові позики, які надаються державною фінансовою корпорацією для допомоги сільському господарству, із ставкою 3,5-7,5% строком на 10-15 років та пільговим періодом до 10 років;

- позики на модернізацію сільськогосподарського виробництва, в основному, для відновлення устаткування чи машин. Позики надаються кооперативним банком, а держава субсидує ставки у рамках 50%. Строк виплати – 5-20 років з пільговим періодом 2-7 років.

- середньострокові позики на розвиток сільського господарства, які забезпечені спеціальними кошторисами по префектурах. Надаються безвідсоткові позики з періодом виплати 3-10 років та пільговим періодом до 3 років.

У Сполучених Штатах Америки уряд дотримується позиції, що будь-які форми державного втручання не повинні заважати розвитку економічних структур, але одночасно сприяти соціальній стабільності аграрних районів. Базова теза ринкової економіки США: «для держави стає недопустимим, щоб ринок вносив свої регулюючі корективи функціонування аграрної економіки. Державне регулювання стає домінуючим, залишаючи за ринком допоміжну роль каталізатора росту ефективності виробництва» [18, с.5]. Держава у ринковій економіці виробляє правила та визначає межі діяльності суб'єктів ринку, контролює виконання їх функцій в інтересах всього суспільства.

У Сполучених Штатах існує три основних підходи до створення системи сільськогосподарського кредиту:

- створення системи незалежних земельних банків, які фінансуються за рахунок приватних джерел, та які працюють за правилами, встановленими федеральним урядом;

- створення 12 земельних банків, які знаходяться у власності фермерів-позичальників,

які працюють по затвердженому федеральним урядом статуту, причому їх кредитна діяльність має фінансуватися за рахунок продажу неоподатковуваних облігацій на національному ринку боргів;

- створення системи прямого державного кредитування фермерів.

При всіх відмінностях у методах державної підтримки аграрного сектора в окремих країнах можна виділити деякі загальні риси: рівень державної підтримки знаходиться в залежності від диспаритету сільськогосподарських та несільськогосподарських доходів, визначається вартістю продукції, яка виробляється середньорічним робітником. В Австралії та Новій Зеландії, де доходи від сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності близькі за рівнем, спостерігається незначна фінансова підтримка. В Японії та Скандинавських країнах, де працюючий в аграрному секторі виробляє за вартістю у три рази менше продукції, ніж у інших країнах з ринковою економікою, рівень державної підтримки сільського господарства більш високий.

Отже, аграрна політика держави, з одного боку, повинна бути спрямована на відновлення виробничо-технічного потенціалу агропромислового комплексу на основі сучасних технологій, з іншої – забезпечити стабілізацію сільського господарства.

Висновки. На наш погляд, Україні потрібно більш активно використовувати здобутки зарубіжних країн, активно запроваджувати передовий досвід державного кредитування. Відносини по державному кредитуванню є виключно бюджетними, оскільки видача кредитів або сплата відсотків по банківських кредитах може здійснюватися тільки за рахунок державних коштів на підставі норм, передбачених відповідним законодавством.

Список використаних джерел:

1. Зарецкая С.Л. Ваучерное финансирование высшего образования (опыт зарубежных стран). *Экономика образования*. 2002. №1. С. 60-65.
2. Каверина Э.Ю. Высшее образование в США: источники финансирования. *США. Канада. Экономика – политика – культура*. 2003. №7. С. 87-98.
3. Корабейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства и ее позитивное использование в условиях современной России. *Международный сельскохозяйственный журнал*. 2001. №4. С. 3-9.
4. Корецький М. Сучасні напрями економічної діяльності держави в аграрному виробництві розвинутих країн. *Вісник Української Академії державного управління при Президентові України*. 2001. №2. Ч.ІІ. С. 107-115.
5. Кузьмин И.И. Экономическая поддержка сельского хозяйства в развитых странах. *Аграрная наука*. 2002. №4. С. 30-31.
6. Кучуков Р. Государственная поддержка сельского хозяйства в странах с развитой рыночной экономикой. *Экономист*. 2002. №11. С. 91-94.
7. Олійник Д.С. Фінансова підтримка сільськогосподарського виробництва у зарубіжних країнах. *Фінанси України*. 2002. №6. С. 72-79.
8. Пиплз К. Развитие системы сельскохозяйственного кредита в США: уроки для России. *Вопросы экономики*. 1997. №8. С. 147-160.
9. Присяжнюк С.В. Государственное регулирование в аграрном секторе США. *АгроXXI*. 2002. №3. С. 21-22.
10. Сагайдак А. Опыт государственного регулирования в сельском хозяйстве США. *АПК: экономика, управление*. 2002. №8. С. 22-29.

11. Сомик А.В. Особливості розвитку системи сільськогосподарського кредитування в зарубіжних країнах. *Економіка АПК*. 2002. №8. С. 136-140.
12. Степаненко С. Н. Система вищої освіти у США: фінансування і технологія. *Вища школа*. 2001. №6. С. 71-87.
13. Сердюк А. В. Аналіз моделей іпотечного кредитування та їх придатності до використання у вітчизняних економічних умовах. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. №1. С. 20-26.
14. Печатникова С.М. Модели организации системы ипотечного жилищного кредитования. *Экономика строительства*. 2001. №1. С. 21-30.
15. Захаревич Г. О. Державне кредитування вищої освіти: зарубіжний та вітчизняний досвід. URL: <http://soskin.info/ea/2011/9-10/2011117.html> (дата звернення 22.03.2018).
16. Колісніченко Н. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти: досвід США. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2006. № 1. С. 320–326.
17. Дворядкин Н., Козаченко В., Гайдук В. Государственное регулирование сельскохозяйственного производства за рубежом и в России. *Международный сельскохозяйственный журнал*. 1998. №4. С. 10-15.
18. Плотников В. Государство самоустранилось от регулирования рыночных процессов. *Агроинформ*. 2001. №28. С.4-5.

References:

1. Zaretskaia, S.L. Vauchernoe finansirovanie visshego obrazovaniya (opit zarubezhnikh stran). *Ekonomika obrazovaniya*. 2002. №1. S. 60-65.
2. Kaverina, E.Yu. Visshee obrazovanie v SShA: istochniki finansirovaniya. SShA. Kanada. *Ekonomika – politika – kultura*. 2003. №7. S. 87-98.
3. Korabeinykov, M. Zarubezhnaya praktika kreditovaniya selskogo khozyaystva i ee pozitivnoe ispolzovanie v usloviyakh sovremennoy Rossii. *Medzhunarodniy selskokhozyaystvenniy zhurnal*. 2001. №4. S. 3-9.
4. Koretskyi, M. Suchasni napriamy ekonomichnoi diialnosti derzhavy v ahrarnomu vyrobnytstvi rozvynutykh krain. *Visnyk Ukrainskoi Akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. 2001. №2. Ch.II. S. 107-115.
5. Kuzmin, I.I. Ekonomicheskaya podderzhka selskogo khozyaystva v razvitikh stranakh. *Agrarnaya nauka*. 2002. №4. S. 30-31.
6. Kuchukov, R. Gosudarstvennaya podderzhka selskogo khozyaystva v stranakh s razvitoy rinochnoy ekonomikoy. *Ekonomist*. 2002. №11. S. 91-94.
7. Oliinyk, D.S. Finansova pidtrymka silskohospodarskoho vyrobnytstva u zarubizhnykh krainakh. *Finansy Ukrainy*. 2002. №6. S. 72-79.
8. Piplz, K. Razvitie systemi selskokhozyaysvennogo kredita v SShA: uroki dlya Rossii. *Voprosi ekonomiki*. 1997. №8. S. 147-160.
9. Prysiazhniuk, S.V. Gosudarstvennoe regulirovanie v agrarnom sektore SShA. *AgroXXI*. 2002. №3. S. 21-22.
10. Sagaydak, A. Opit gosudarstvennogo regulirovaniya v selskom khozyaystve SShA. *APK: ekonomika, upravlenie*. 2002. №8. S. 22-29.
11. Somyk A.V. Osoblyvosti rozvytku systemy silskohospodarskoho kredytuvannia v zarubizhnykh krainakh. *Ekonomika APK*. 2002. №8. S. 136-140.
12. Stepanenko, S. N. Systema vyshchoi osvity u SShA: finansuvannia i tekhnolohiia. *Vyshcha shkola*. 2001. №6. S. 71-87.
13. Serdiuk, A. V. Analiz modelei ipotechnoho kredytuvannia ta yikh prydatnosti do vykorystannia u vitchyznianskykh ekonomichnykh umovakh. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*. 2008. №1. S. 20-26.

14. Pechatnikova, S.M. Modeli organizatsii sistemi ipotechnogo zhilishnogo kreditovaniya. *Ekonomika stroitelstva*. 2001. №1. S. 21-30.
15. Zakharevych, H. O. Derzhavne kredyтування vyshchoi osvity: zarubizhnyi ta vitchyzniani dosvid. URL: <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201117.html> (data zvernennia 22.03.2018).
16. Kolisnichenko, N. Alternatyvni dzherela finansuvannia vyshchoi osvity: dosvid SShA. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. 2006. № 1. С. 320–326.
17. Dvoryadkin, N., Kozachenko, V., Gaiduk, V. Gosudarstvennoe regulirovanie selskokhozyaystvennogo proizvodstva za rubezhom i v Rossyy. *Medzhunarodniy selskokhozyaystvenniy zhurnal*. 1998. №4. S. 10-15.
18. Plotnikov, V. Gosudarstvo samoustranilos ot regulirovaniya rinochnikh protsessov. *Agro-inform*. 2001. №28. S.4-5.